

Л. О. ПУСТОВІТ
«СХОДИТЬ ВЕЧІР ПО ЗОРЯНИХ СХОДАХ»
(Метафора в поезіях В. Сосюри і А. Малишка)

Коли б нам треба було переказати зміст поезії В. Сосюри «Огні», то ми б передали його так: одної ночі ліричному героєві приснилась його кохана, у солодкому сні він назвав її ім'я і від цього прокинувся. Але у поетичній мові цей епізод набуває іншого звучання, іншої тональності. Початок вірша витриманий в дусі романтичної поезії:

Там, далеко, огнів хороводи
засвітились в небеснім гаю.
Сходить вечір по зоряних сходах
у кімнату блакитну мою.

Він до мене прийшов, як минуле,
як легенда, що в серці цвіла, —
і в лице мені щастям війнули
за спиною його два крила.

Усміхнувсь і вклонився, як треба,
як тоді, у далекі часи...
Понеси мене, вечір, на небо,
аж за зорі мене понеси.

Перш ніж сказати про свою душевну тривогу, поет малює настроєву картину вечора. Як же створюється ця образна картина? За допомогою яких мовно-художніх засобів? Ми сприймаємо зоряне небо в звуковому образі, «огнів хороводів», звуковий образ змінюється зоровим уявленням: по зоряних сходах сходить у кімнату вечір. Звичайно, серед цих романтичних образів вислів *блакитна кімната* доповнює зорову картину вечора.

Той, хто читатиме вірш «Огні», неминуче мусить уявити собі вечір як людину. Хоч він і двокрилий (пор метафоричні вислови *вечір прийшов, вклонився* і под.) але наділений всіма людськими якостями: сходить по зоряних сходах, усміхається і вклоняється поетові, рукою волосся леліє. Поет називає вечір своїм братом і просить, щоб той поніс його на своїх крилах у небесні світи.

Понеси мене, вечір, мій брате,
На Чумацький задуманий шлях,
щоб забув я усмішку крилату
на її пурпурових устах...

Може, там я забуду ті очі,
що в уяві так солодко п'ю.
Я благаю, а вечір не хоче,
тільки дивиться в душу мою.

Я в зіницях його потопаю —
і так легко й прозоро стає...
Я дивлюся на нього й не знаю,
чом забилося серце моє...

Поезія, за словами В. Г. Белінського, — це найвищий рід мистецтва. Всяке інше мистецтво у більшій чи меншій мірі сковане тим матеріалом, через який воно дає себе знати. Поезія виражається у вільному людському слові, яке передає і слухові, і зорові, і смислові, і дотикові уявлення. Саме тому поезія містить у собі всі елементи інших мистецтв.

Мистецтво слова у наведеному вірші В. Сосюри полягає у тому, що поет переносить ознаки одних предметів на інші, надає їм нових рис і властивостей. У кожній строфі є така

мовна конструкція — дієслівна чи іменникова, — змістом якої є вираження переносної ознаки. Пор.: *сходить вечір, засвітилися огні хороводи, легенда у серці цвіла, щастям війнули два крила, усмішка крилата, солодко п'ю очі, потаю в зіницях, душа розцвітає* та інші.

У процесі постійного спілкування між людьми у мові з'являються нові слова, фрази, інтонації. Одночасно з розвитком мови відбувається постійне її удосконалення, що супроводжується словесною творчістю.

Поет зіставляє одні поняття з іншими, надає предметам і явищам нових ознак, відтінків, збагачуючи цим значення слів, перетворюючи буденне в незвичне, прозу в поезію.

Метафоризація є джерелом образності будь-якої літературної мови. Метафора — це вид художнього тропа (пор. такі художні тропи — епітет, порівняння, метонімію, синекдоху, гіперболу, алегорію, символ). Всі тропи створюються шляхом відбору типового, характерного у зображуваному явищі і служать для глибшого розкриття у ньому тієї чи іншої риси. За словами В. Г. Белінського, тропи породила необхідність образного мислення. Вони сприяють розкриттю ідейного задуму письменника у творі і є засобом образного, яскравого і точного відтворення життєвих явищ. Тропи надають художнім творам більшої мальовничості і естетичної краси, сприяють чіткішому вираженню думок і настроїв, посилюють пізнавальну цінність художніх творів.

У наведеному вірші В. Сосюри маємо різні тропи. Але передусім він сповнений багатьма переносними образами — метафорами. По суті, увесь вірш є розгорнутою метафорою. Він не тільки відкриває нові якості явища, але й збуджує, збагачує наші уявлення, викликає нові асоціації. Найважливіше, — писав старогрецький філософ Арістотель, — розумітися на метафорах. Тільки цього не можна перейняти від іншого, це — ознака обдарованості, бо складати хороші метафори — це значить помічати схожість.

В. Сосюра виявляє у своїй поетичній творчості особливе вміння створювати метафоричні образи, вміння знаходити у загальноживаній мові найбільш точні і виразні асоціації між явищами. Поет вільно підбирає звуки і барви слова, одшліфовує його по-своєму і подає це слово на суд читача у новій якості змісту і форми. Часто всю тканину віршового твору пронизують переносно вживані словесні образи. У таких випадках певне явище розкривається у розгорнутих метафорах.

Крім уже наведеного вірша «Огні», до розгорнутих метафор можна віднести такі поетичні твори В. Сосюри, як «Бреде зі мною рядом осінь», «Глянув я на море засиніли чари», «В тиші алей вальсує вітер», «Броди ніч по вулицях зимових», «Шаллю зорі золотої синя цвіте далина», «Мерехтять під лісом блискавиці», «Золоту тоненьку ніжку в травах промінь підійма», «Де пройшов шовковою ходюю» та багато-багато інших. Характерною ознакою художньо-образної системи В. Сосюри є розгортання метафори в гіперболу. Згадаймо вірш «Марії»:

Якби помножити любов усіх людей,
ту, що була, що є й що потім буде,
то буде ніч. Моя ж любов — як день,
не знають ще чуття такого люди.

Кожна строфа цього вірша-гіперболи будується динамічній дієслівній метафорі, яка поступово розгортається в єдиний художній образ всеосяжного кохання — *помножити любов усіх людей, зірвати з неба в зірки, зірвати квіти з усіх планет, ні одній з них вклониться мій спів, очі їх зіллються в зір один*.

В основу метафори може бути покладена і прикметникова, статична ознака, як, наприклад, у вірші В. Сосюри «Любіть Україну»: *вишнева Україна, солов'їна мова, солодкі чари, багрянний шум, пурпурові хмари*. Прикметникові метафори ще можна назвати метафоричними епітетами.

Метафора у В. Сосюри — це засіб ліричного слов вираження поета і знаряддя емоційного впливу на читача. Поета з повним правом можна назвати вихователем почуттів — і ліричних, і громадянських.

Розгляньмо таку метафоричну мініатюру:

Зняла знамена пурпурові
моя Вітчизна молода.
Немає пісні без любові,
немає пісні без труда.

Труд оживляє гори й води,
у нім ніщо не пропада.
Бо мертва є краса природи
й краса людини без труда.

Любов і труд, краса і пісня, оживлена трудом краса рідної Вітчизни — у цьому зміст життя і джерело натхнення радянської людини, ці почуття виховує у читача поет і громадянин, трибун і лірик.

На прикладі поезії В. Сосюри бачимо, що метафора — найактивніший троп в образній системі художньої мови. У метафорі схожість між явищами або предметами підкреслюється у найбільш відчутній формі, здатній викликати певні емоції — задоволення і радості, гніву і ненависті.

Характер метафоричних образів залежить від творчої індивідуальності поета, своєрідності його таланту, від особливостей його художнього мислення. Якщо метафору В. Сосюри умовно можна назвати романтичною, то мовні образи поезії Андрія Малишка своїм корінням сягають народнопоетичної творчості. Вони побудовані на використанні асоціативних зв'язків фольклорного характеру. Для прикладу наведемо метафоричні рядки із циклу поезій «Україно моя»:

Україно моя, далі, грозами свіжо пропахлі,
Польова моя мрійнице. Крапля у сонці з весла.
Я віддам свою кров, свою силу і ніжність до краплі,
Щоб з пожару ти встала, тополею в небо росла.

Ти ізнов мені снишся на стежці гіркої розлуки
Синім лугом, ромашкою, птицею з канівських круч.
Так візьми ж мою кров і візьми моє серце у руки
Тільки снами не муч і невипитим горем не муч.

В поетичній уяві постає образ Радянської України у тяжкі роки Великої Вітчизняної війни. Рідна земля — це польова мрійниця, крапля у сонці з весла, синій луг і ромашка, тополя у небі. Є у вірші дієслівні метафори (пор.: «щоб з пожару ти встала», «зоря вечорова шепоче») і прикметникові («чорнотіла земля»). Улюбленим прийомом створення індивідуальних поетичних образів в поезії А. Малишка є персоніфікація — наділення явищ природи, предметів ознаками живих істот.

Остання книга А. Малишка має метафоричну назву «Серпень душі моєї». Серпень, як відомо, пора найвищої зрілості у природі, пора збирання врожаю. Автор має на увазі, що його вірші становлять собою врожай багаторічного творчого досвіду. В його душі тепер усе по-іншому бринить, бо настав високий серпень, який обдаровує людей щедрістю без «нікчемності і лжі», серпень доброго творчого «обжину і чесного змолоту». Книга відкривається розділом, що знову ж таки, має метафоричну назву «Дорога під яворами». В уяві поета — це та дорога до комуністичного майбутнього, яка починалась на фронтах Великої Вітчизняної війни звільненням радянської землі від фашистських загарбників. Звернімо увагу на початок розділу — ліричну мініатюру, що являє собою розгорнуту метафору.

І коли цілували
каміння й сушу,
І коли вривались
у київські брами,

Ти слалась на серце
й лягала на душу,
Дорого під яворами!

Метафора тут подвійна: символ нашого переможного шляху — «дорога під яворами» — подається у відповідності до його психологічного сприйняття, що також виражається метафорою: «ти слалась на серце й лягала на душу».

Характерною особливістю Малишківської метафори є ототожнення ліричного героя із зображуваними предметами і явищами: *Я — камінь, Я — небо, Я — полотнище віків, Я — корчуватий без, Я — береза*. Переносна ознака якості виступає, наприклад, у словосполученнях *сиві легенди, сині стріли, білі роси, тернові очі*.

Кожен майстер поетичного слова володіє індивідуальним секретом створення метафори, залучає до процесу метафоризації все нові й нові категорії лексики. Завдяки цьому мова наша постійно збагачується, активно впливає на духовний розвиток народу.